

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กรุงเทพมหานคร ได้ชื่อว่าเป็นเมืองมหานครระดับโลก และเจริญรวดเร็วมมากในปีพ.ศ. 2532 มีประชากรรวม 6 ล้านคน และมีอัตราเพิ่มประชากรไม่ต่ำกว่า 5% ในรอบ 10 ปีที่ผ่านมาในปี พ.ศ. 2544 คาดว่าจะมีประชากรใน 24 เขต ไม่น้อยกว่า 7.5 ล้านคน เมื่อรวมกรุงเทพฯและปริมณฑล (5 จังหวัดโดยรอบ) จะมีประชากร 11.5 ล้านคน ปัญหาที่ตามมาคือ ปัญหาของเมืองที่มีประชาชน ทะลักเข้ามาอยู่อย่างไม่ขาดสาย มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างไม่รู้จบ ปัญหาด้านที่ดินที่มีอยู่ก็แออัดยัดเยียดมากขึ้น ที่ดินที่ใช้สอยในเมืองก็น้อยลงทุกที เมืองซึ่งไม่สามารถจะขยายออกไปในแนวตั้งได้มากนักก็ขยายตัวออกไปในแนวนอนทำให้เมืองกว้างขวางออกไปทุกที รุกล้ำที่ทำมาหากินด้านเกษตรกรรมที่อยู่รอบตัวเมืองและกลายเป็นการขยายตัวที่แผ่กว้างออกไปไม่มีขอบเขตจำกัดทราบ ใดที่ประชาชนยังไม่ไหลมาเทมาในเมืองเช่นในปัจจุบันนี้(ชุมพล สุรินทรานุรักษ์: 2537) สิ่งก็ตามมาจากกรณีประชาชนทะลักเข้ามาอยู่อย่างไม่ขาดสาย ก็คือ ปัญหาความต้องการที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส และผู้มีรายได้น้อย หรือคนจนเท่านั้น ในกรุงเทพฯและปริมณฑล ซึ่งกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและผู้มีรายได้น้อย หรือคนจนเหล่านี้ในปัจจุบันจะมีการอยู่อาศัยใน 2 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ กลุ่มที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนทั้งที่เป็นชุมชนแออัด ชุมชนบุกรุก ชุมชนชานเมืองและกลุ่มที่อยู่กระจัดกระจายอยู่นอกชุมชน จากตัวเลขปัจจุบันมีจำนวนชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมืองทั่วประเทศ มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้นประมาณ 1.4 ล้านครัวเรือน มีประชากรประมาณ 6.3 ล้านคน หรือ คิดเป็นร้อยละ 36 ของประชากรเมืองทั่วประเทศซึ่งร้อยละ 30 อยู่ในกรุงเทพฯและปริมณฑลและที่เหลืออยู่ในเขตเมืองต่างๆ ในภูมิภาค

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2483 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้เริ่มแก้ปัญหาขาดแคลนที่อยู่อาศัยของประชาชนขึ้นครั้งแรก โดยการจัดตั้งกองเคหะสถานสงเคราะห์ขึ้นในสังกัดกรมประชาสงเคราะห์ ดำเนินงานเรื่อยมาปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัยได้ทวีจำนวนสูงเพิ่มขึ้นทุกปี รูปหน่วยงานต่างๆ ก็เปลี่ยนไปตามนโยบายการแก้ไขปัญหาของรัฐบาล จนกระทั่งปัจจุบันหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงกับปัญหานี้ก็คือ การเคหะแห่งชาติ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

ในการนี้รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาความต้องการที่อยู่อาศัยของประชาชนผู้ด้อยโอกาส และผู้มีรายได้น้อย ซึ่งมีความจำเป็นเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหา โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง(สมคิด จาตุศรีพิทักษ์) และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์(อนุรักษ์ จูริมาศ) ได้มอบนโยบายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

การเคหะแห่งชาติ ธนาคารอาคารสงเคราะห์ และบริษัทบริหารสินทรัพย์ไทย (บสท.) ร่วมกันวางแผนการดำเนินโครงการจัดสร้างที่อยู่อาศัยสำหรับผู้ด้อยโอกาสและผู้มีรายได้น้อย เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยให้ดำเนินการจัดทำโครงการนำร่องเพื่อนำเสนอต่อรัฐบาลภายในต้นปี พ.ศ.2546 (การเคหะแห่งชาติ : 2546)

การเคหะแห่งชาติได้กำหนดแนวคิดในการออกแบบโครงการนำร่อง “บ้านเอื้ออาทร” โดยการคำนึงถึงการออกแบบทางกายภาพที่เอื้อประโยชน์ในการสร้างเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่อาศัยทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม รวมทั้งการส่งเสริมกิจกรรมที่เอื้อต่อการช่วยเหลือตนเองทางเศรษฐกิจได้ โดยแนวคิดหลักมีดังนี้

1. ส่งเสริมความสัมพันธ์ ความเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในครอบครัว ชุมชน และสังคม ร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเองให้เข้มแข็งและมีคุณภาพตามแนวทางของเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ อย่างยั่งยืน

2. สร้างชุมชนที่มีคุณภาพ ประกอบด้วยที่อยู่อาศัยที่ได้มาตรฐานในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม พร้อมระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่จำเป็นในระดับราคาที่กลุ่มเป้าหมายสามารถรับภาระได้ เพื่อเอื้ออาทรต่อผู้ด้อยโอกาส ผู้มีรายได้น้อย อีกทั้งคนชรา คนพิการ ให้ได้อาศัยอยู่ร่วมกับครอบครัวได้อย่างมีความสุข

3. ส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อสร้างโอกาส และรายได้ให้แก่ ครอบครัวของผู้อยู่อาศัยในชุมชนให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้

โครงการบ้านเอื้ออาทรรังสิตคลองสาม เป็นโครงการเอื้ออาทรโครงการแรกที่ก่อสร้างเสร็จเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ.2547 ในขณะที่โครงการบ้านเอื้ออาทรยังมีอีกเป็นจำนวนมาก ดังนั้นหากมีการศึกษาว่าการใช้พื้นที่ว่างภายในบ้านพักอาศัยโครงการบ้านเอื้ออาทรรังสิตคลองสาม พื้นที่ว่างชั้นล่างมีความเหมาะสมตามกิจกรรมและพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยหรือไม่ มีปัญหาอะไรบ้าง ก็สามารถนำผลการศึกษาที่ได้ไปใช้ เป็นแนวทางในการออกแบบพื้นที่ว่างชั้นล่างภายในที่พักอาศัยของผู้มีรายได้น้อยหรือโครงการอื่นๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน อันเป็นการช่วยให้การออกแบบพื้นที่ว่างชั้นล่างภายในบ้านพักอาศัยนั้นมีความเหมาะสมกับกิจกรรมและพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยมากขึ้น ประสบความสำเร็จ เป็นที่พอใจของผู้อยู่อาศัย รวมถึงการนำไปคิดแปลงใช้ในการออกแบบพื้นที่ว่างภายในอาคารสำหรับโครงการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยโครงการอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันได้

1.2 ประเด็นปัญหาของการวิจัย

จากการศึกษาวัตถุประสงค์และแนวคิดในการออกแบบโครงการบ้านเอื้ออาทร คำนึงถึงความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมาย ภายใต้การออกแบบซึ่งคำนึงถึงลักษณะทางกายภาพ ที่เอื้อประโยชน์ในการสร้างเสริมความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่อาศัยทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และ

ตั้งคํารวมทั้งการส่งเสริมกิจกรรมที่เอื้อต่อการช่วยเหลือตนเองทางเศรษฐกิจได้ รวมถึงการสร้างชุมชนที่มีคุณภาพประกอบด้วยที่อยู่อาศัยที่ได้มาตรฐานในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมพร้อมระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่จำเป็นในระดับราคาที่กลุ่มเป้าหมายสามารถรับภาระได้ และจากวัตถุประสงค์และแนวคิดในการออกแบบโครงการบ้านเอื้ออาทรที่คำนึงถึงความต้องการที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมาย ภายใต้การออกแบบซึ่งคำนึงถึงลักษณะทางกายภาพ (การเคหะแห่งชาติ : 2546) ดังนั้นการศึกษารูปแบบพื้นที่ว่างชั้นล่างภายในที่พักอาศัยโครงการบ้านเอื้ออาทร จึงเน้นการศึกษาเพื่อหาคำตอบว่าจากวัตถุประสงค์และแนวคิดในการออกแบบของโครงการเอื้ออาทรกำหนดไว้นั้น ตรงกับที่ตั้งไว้หรือไม่ ทำให้ได้คำถามของการวิจัยที่ว่า

1.2.1 พื้นที่บ้านเอื้ออาทรที่ทางการเคหะได้จัดให้นั้น มีสภาพกายภาพเปลี่ยนแปลงหรือไม่ หากมีการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากพื้นที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้พักอาศัย(ชานินทร์ เมฆนิทรานทรกูร: 2547)

จากกรอบแนวคิดพื้นฐาน การใช้สอยของอาคารประเภทเดียวกัน แต่อยู่ในสภาพทางสังคมและวัฒนธรรมที่ต่างกันมีมาตรฐานความเป็นอยู่แตกต่างกันออกไป หรืออยู่ในยุคสมัยที่แตกต่างกันก็ย่อมมีความต้องการเนื้อที่ที่ใช้สอย และลักษณะการใช้สอยที่แตกต่างกัน(มุสดี ทิพทัส. 2538 :28 -29) ทำให้ได้คำถามการวิจัยที่ว่า

1.2.2 กิจกรรมและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ว่างภายในบ้านเอื้ออาทรมีอะไรบ้าง ที่มีความสำคัญ และควรคำนึงถึงในการออกแบบพื้นที่ว่างชั้นล่างภายในบ้านเอื้ออาทรที่เหมาะสมต่อผู้พักอาศัยภายในโครงการบ้านเอื้ออาทร

จากกรอบแนวคิดพื้นฐาน ลักษณะและพฤติกรรมของผู้ใช้สอยผู้ออกแบบต้องอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของผู้ใช้สอยเนื้อที่นั้นๆ เพื่อที่จะทราบได้ว่า ผู้ใช้สอยแต่ละส่วนมีมากน้อยเพียงใด แต่ละคนมีหน้าที่อะไร ทำงานในลักษณะใด มีความถนัดและเคยชินอย่างไร โดยเฉพาะอาคารประเภทที่พัก ผู้ออกแบบจะต้องมีข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะและพฤติกรรมของผู้ใช้สอย และต้องศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วน จึงจะช่วยให้การออกแบบเนื้อที่แต่ละส่วน และเครื่องเรือนที่จำเป็นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (มุสดี ทิพทัส. 2538 :30 -31)

จากประเด็นปัญหาของการวิจัยข้อ 1 และ 2 ที่กล่าวถึงปัจจัยต่างๆ ที่ควรคำนึงถึงในการออกแบบ ทำให้ได้คำถามของการวิจัยที่ว่า

1.2.3 เกณฑ์ในการออกแบบพื้นที่ว่างชั้นล่างให้เหมาะสมต่อความต้องการของผู้พักอาศัยโครงการบ้านเอื้ออาทรรังสิตคลองสาม ควรเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.3.1 เพื่อศึกษารูปแบบบ้านเอื้ออาทร และสภาพกายภาพที่เป็นอยู่ ภายในโครงการบ้านเอื้ออาทรรังสิตคลองสาม

1.3.2 เพื่อศึกษากิจกรรม และพฤติกรรม ที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ว่างชั้นล่างที่มีความสำคัญอันควรคำนึงถึงในการออกแบบพื้นที่ว่างชั้นล่างให้เหมาะสมต่อความต้องการของผู้พักอาศัย โครงการบ้านเอื้ออาทรรังสิตคลองสาม

1.3.3 เพื่อเสนอแนะเกณฑ์ในการออกแบบพื้นที่ว่างชั้นล่างให้เหมาะสมต่อความต้องการของผู้พักอาศัย โครงการบ้านเอื้ออาทรรังสิตคลองสามและ โครงการบ้านเอื้ออาทรโครงการอื่นๆที่มีลักษณะและรูปแบบคล้ายคลึงกัน

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 กำหนดให้ขอบเขตของการศึกษา คือ บ้านพักอาศัยโครงการบ้านเอื้ออาทร รังสิตคลองสาม

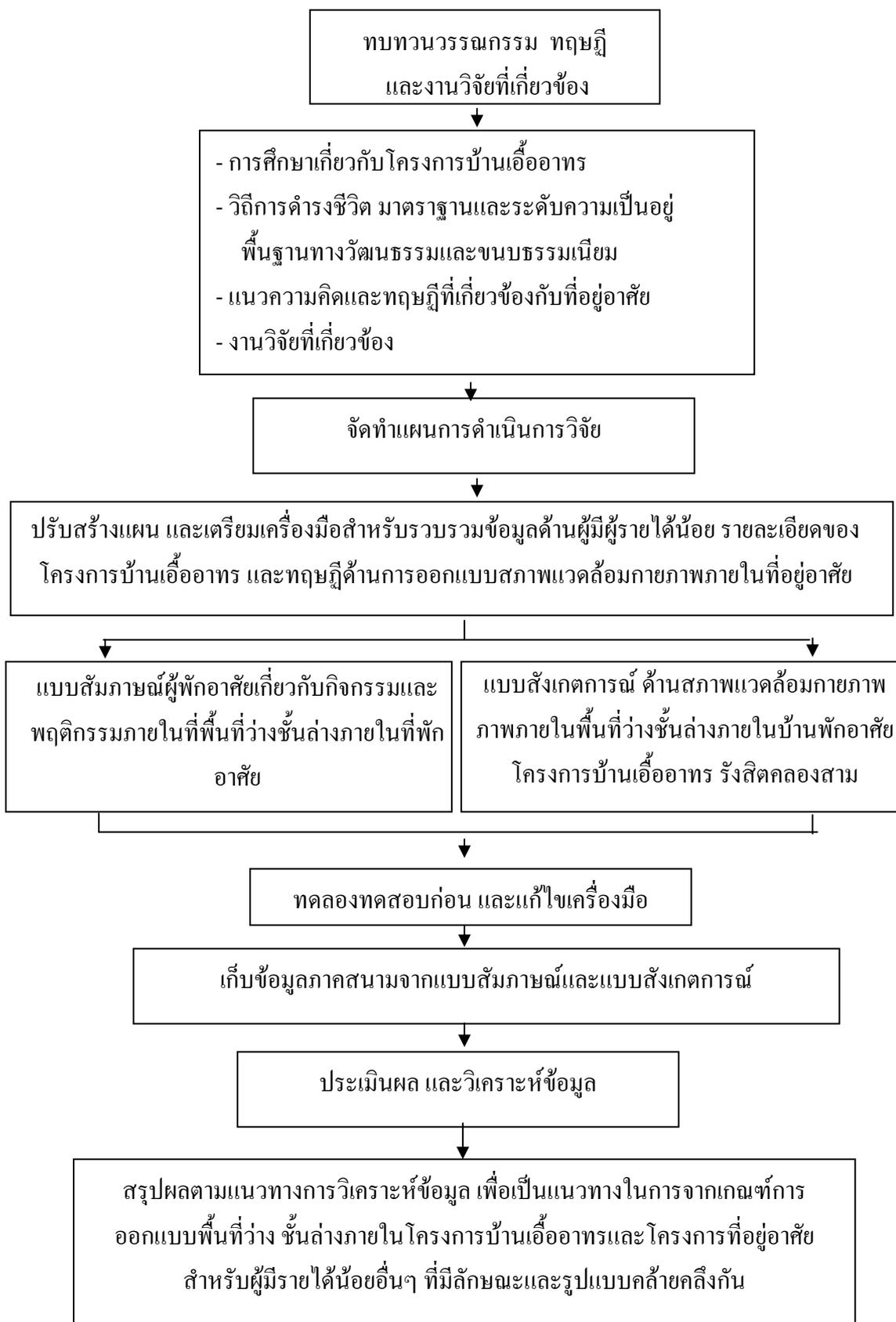
1.4.2 ในการศึกษาจะทำการศึกษารายละเอียดส่วนสาธารณะชั้นล่างไม่รวมห้องน้ำและห้องครัว

1.4.3 การศึกษานี้จะมุ่งเน้นการเสนอแนะขนาดเนื้อที่ใช้สอยอเนกประสงค์ชั้นล่างของบ้านเอื้ออาทร รังสิตคลองสาม เป็นประเด็นหลัก ส่วนการเสนอแนะการออกแบบสถาปัตยกรรมภายในนั้นเป็นประเด็นรอง

1.5 ขั้นตอนในการวิจัย

ขั้นตอนในการวิจัยเริ่มจากการทบทวนวรรณกรรม ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้านรายละเอียดของผู้มีรายได้น้อย โครงการบ้านเอื้ออาทร วิธีการดำรงชีวิต มาตรฐานและระดับความเป็นอยู่ พื้นฐานทางวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียม, แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัยและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง, จัดทำแผนการดำเนินการวิจัย การสร้างและเตรียมเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ผู้พักอาศัยที่ใช้พื้นที่ว่างชั้นล่างภายในบ้านพักอาศัยโครงการบ้านเอื้ออาทร รังสิตคลองสาม ที่เกี่ยวกับกิจกรรมและพฤติกรรมการใช้พื้นที่ว่างชั้นล่างภายในบ้านพักอาศัย และแบบสังเกตการณ์สภาพแวดล้อมภายในพื้นที่ว่างภายในบ้านพักอาศัย เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม, การประเมินผลและวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เพื่อใช้เป็นแนวทางวางแผนในการออกแบบพื้นที่ว่างชั้นล่างภายในโครงการบ้านเอื้ออาทรและโครงการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยอื่นๆ ที่มีลักษณะและรูปแบบคล้ายคลึงกัน, ด้วยการนำผลสรุปจากข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์มาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาจัดทำแผนการวิจัยและเพื่อใช้ในการประเมินผลและวิเคราะห์เชิงคุณภาพ เพื่อใช้ในการเสนอเกณฑ์ในการออกแบบพื้นที่ว่างชั้นล่างภายในโครงการบ้านเอื้ออาทรและโครงการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยอื่นๆ ที่มีลักษณะและรูปแบบคล้ายคลึงกัน (ดูตารางที่ 1.1)

ตารางที่ 1.1 แสดงขั้นตอนการวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.6.1 ทราบถึงกิจกรรมและพฤติกรรมของผู้พักอาศัยที่ใช้พื้นที่ว่างชั้นล่างภายใน โครงการบ้านเอื้ออาทรอย่างแท้จริง

1.6.2 ทราบถึงเกณฑ์ในการออกแบบ พื้นที่ว่างชั้นล่างภายในบ้านพักอาศัยโครงการบ้านเอื้ออาทรรังสิตคลองสามและโครงการบ้านเอื้ออาทรโครงการอื่นๆที่มีลักษณะและรูปแบบคล้ายคลึงกัน

1.6.3 ทราบถึงข้อมูลเบื้องต้นในการออกแบบ

1.7 นิยามศัพท์

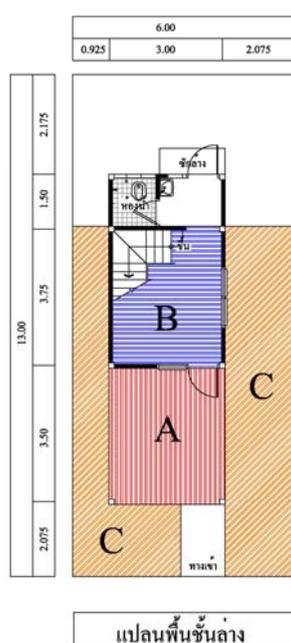
1.7.1 บ้านเอื้ออาทร หมายถึง อาคารชุดพักอาศัยบ้านเดี่ยว 2 ชั้น เป็นบ้านเพื่อครอบครัวที่มีรายได้ต่อเดือนไม่เกิน 15,000 บาทต่อเดือนที่ดินขนาด 19.5-21 ตารางวา

1.7.2 พื้นที่ว่างชั้นล่างภายในที่พักอาศัย ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ หมายถึง พื้นที่ชั้นล่างยกเว้นห้องน้ำและห้องครัวภายในบ้านพักอาศัยโครงการบ้านเอื้ออาทรรังสิตคลองสาม โดยผู้วิจัยจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วน A หมายถึง ส่วนโถงอเนกประสงค์ที่ทางเคหะกำหนดให้มีขนาด 3.00 x 3.50 เมตร

ส่วน B หมายถึง ห้องอเนกประสงค์ที่ทางเคหะกำหนดให้มีขนาด 3.75 x 3.00 เมตร

ส่วน C หมายถึง พื้นที่ตั้งแต่ทางเข้าบ้าน 2.075 x 6.00 ม.และพื้นที่ด้านข้างบ้านทั้งสองข้าง

ภาพที่ 1.1 แสดงส่วนประกอบ ภายในพื้นที่ว่างชั้นล่าง บ้านเอื้ออาทร